

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОДАЧУ НІМЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ У СВІТЛІ НОВОГО ВЧЕННЯ ПРО МОВУ

Вивчення німецької лексики становить для нас великий інтерес не тільки в теоретичному, а й в практичному відношенні. Тут схрещуються шляхи „чистої“ лінгвістики і робочої методики викладання іноземної мови. Вивчення це далеко не доведене ще до кінця. Лексикологія взагалі, становлячи певну частину загального мовознавства, робить ще тільки перші кроки щодо свого наукового переоформлення на основі марксистського матеріалістичного світогляду. Практично мовознавством нагромаджено великий матеріал із порівняльного вивчення граматичного ладу і коренеслів так званих індоєвропейських мов, але дані ці (як, наприклад, відомий ряд: лат. *lupus*, нім. *Wolf*, рос. „волк“ і т. д.) не завжди вірні і, подруге, не узагальнені з точки зору нового вчення про мову.

Тим часом, повторюємо, саме вивчення німецької лексики з нашої, радянської, точки зору становить спеціальний інтерес хоча б тому, що народи, які населяють Радянський Союз, і германці, будучи сусідами, протягом тисячоліть історії вступали один з одним в найтісніші відносини: економічні, воєнні, культурні (маємо в наявності, отже, і мовну взаємодію різних історичних етапів, що відбилися у певних шарах лексики і бралися до уваги, як відомо, і історією російської мови). Ці багатовікові відносини завершилися недавно укладенням договором про ненапад між Радянським Союзом і Німеччиною¹.

А всяка наука, нам здається, повинна вносити свою лепту у справу дружби трудящих усіх країн.

¹ Тов. Молотов у своєму повідомленні про ратифікацію радянсько-німецького договору про ненапад на засіданні Верховної Ради СРСР 31 серпня 1939 р. заявив таке: „Історія показала, що ворожнеча і війни між нашою країною і Німеччиною були не на користь, а на шкоду нашим країнам. Найбільш потерпілими в війну 1914—1918 рр. вийшли Росія і Німеччина. Тому інтереси народів Радянського Союзу і Німеччини лежать не на шляху ворожнечі між собою. Навпаки, народи Радянського Союзу і Німеччини потребують мирних відносин один з одним“. І далі: „Ми стояли і стоїмо за дружбу народів СРСР і Німеччини, за розквіт дружби між народами Радянського Союзу і німецьким народом“.

Подруге, через те, що німецька мова викладається у нас у переважній більшості середніх і вищих шкіл, трактування словника набуває значення і в методичному відношенні.

Сучасна методика викладання іноземних мов кладе в основу навчання живу розмовну мову. Коли ж це так, то на перший план неминуче виступає: а) робота над фонемами німецької мови, б) трактування слова, як одиниці мови, і таких моментів, як фразеологія і ідіоми. А всі ці моменти, отже, повинні живитися від теорії німецької лексики.

Але у нас ще існує певний розрив між так званою „шкільною“ граматикою і граматиною науковою, між поясненням мовних фактів, що практикуються у школі, і новітніми даними загального мовознавства. Зрозуміло, що не повинно бути такого розриву. Викладання мови треба загалом вести на основі даних передової науки про мову.

Потреба історичного підходу до пояснення мовних фактів принципіально вже міцно усвідомлена радянською методикою. Спеціальна література розробляє питання словотвору, запасу слів, семантики, класифікації слів для застосування цих даних і з методичними цілями.

Але й тут покищо обмежуються описом формального словотвору і методів засвоєння словника. Великий підручник методики в кілька сот сторінок присвячує всього 2—3 сторінки, та й те якось мимохідь, між іншими, питанню порівняльно-історичного трактування слів¹.

Нам здається, що треба рішучіше орієнтувати викладання мов, особливо у вищій школі (а також і взагалі дослідження граматики та лексики), у бік підведення під нього бази наукового мовознавства, і саме передового радянського мовознавства, яким є нове вчення про мову академіка М. Я. Марра.

Знов таки, це останнє положення принципіально визнається методикою. Але справа не посувається, мабуть, далі від формального визнання. Підручник Гольдштейна і Розенберга у вступній частині (стор. 18—19) називає ім'я акад. Марра і коротко характеризує його вчення, згадуючи навіть, що викладачі „... darf nicht achtlos an den Schriften dieses grossen Gelehrten vorübergehen“.

Але цим реверансом у бік нового вчення про мову справа й обмежується. Далі „Методика“ ніде і нічим не реалізує цієї своєї уваги.

Загально визнано, що яфетична теорія, як її ще і досі називають, є передовою радянською матеріалістичною наукою про

¹ Goldstein und Rosenberg—„Methodik des neusprachlichen Unterrichts“ Москва, Учпедгиз, 1938, розд.: „Vergleichende und historische Sprachbetrachtung“, ст. 181.

мову. Методологічні принципи її повинні бути, звичайно, основопокладаючими у мовних дисциплінах, як граматики. І, ми сказали б, навіть методика викладання мов повинна мати тут свої теоретичні витoki в тих розділах, де вона стосується пояснення мовних фактів. Такий є зокрема і особливо розділ роботи над словником. Класифікація слів і лексичний аналіз, як уже намічено, є найважливішою темою, яку слід розробити. З даного питання є вже деяке число праць у навчальній літературі для вишів, де вдаються і до історичного висвітлення граматичних і лексичних явищ¹. Але нова точка зору на ці явища і в них не представлена або згадується тільки між іншим, як якийсь опус не то наукового, не то екзотичного порядку. Наприклад, у Залезького в „Deutsche Wortkunde“, стор. 62, сказано: „Marrs Theorie der funktionellen Semantik beruht auf soziologischer Grundlage“ і на стор. 64 наводиться кілька скупих речень про функціональну семантику.

Тим часом, нам здавалося б, що вже час, щоб у працях, присвячених розглядові лексики чи граматичних категорій згадуваній точці зору приділялось більше місця. Мало того, вона повинна бути провідною, основопокладаючою.

Предметом цієї статті є спроба дати найзагальніший образ німецької лексики, зробити короткі зауваження щодо її, якщо можна так виразитися, семантичної характеристики, користуючись матеріалом і методами М. Я. Марра. Зрозуміло, що ця робота пророблена самим покійним академіком досить глибоко, хоч і начорно, але нагадати про неї ще і ще раз далеко не зайве. Автор згадує і почасти аналізує літературні твори методичного характеру. Це значить, що розглядуване питання зв'язується так чи інакше і з викладанням іноземних мов у частині трактування лексики. Але це зовсім не значить, що автор має на увазі рекомендувати неодмінно використати в середній школі дані палеонтологічного аналізу і т. п. „премудрості“.

Проте, поперше, у старших класах середньої школи, а також у вищих навчальних закладах часткове використання цих даних можливе і раціональне. Викладач-лінгвіст повинен бути з цими даними, принаймні, знайомий. На лінгвістичних же факультетах зовсім немислимо, на наш погляд, їх обходити.

Подруге, і це головне, посереднє застосування принципів яфетичної теорії для корегування тих чи інших історичних екскурсів, що при викладанні мов як рідної, так і іноземної, рекомендуються всіма новими методиками і програмами,—безумовно повинно мати місце. Сучасні методики прямо говорять і про порівняння фактів іноземної мови з фактами рідної. Але де ж

¹ Напр., Saleski—„Deutsche Wortkunde, Москва, Учпедгиз, 1935 р., Пересветов—„Французская лексикология“, Москва, Учпедгиз, 1935.

краще брати такий порівняльний матеріал, науково поданий, як не у яфетичній теорії, що має в своїй орбіті світове охоплення мов і встановлює єдність світового глотогонічного процесу? А втім, дамо слово з цього питання самому М. Я. Марру. Ще в 1931 році він писав: „Основним практичним висновком для моменту соціалістичного будівництва, який ми переживаємо, була б постановка вивчення німецької мови на нових теоретичних началах з загостренням уваги на мислення та його техніку“¹.

Давно вже час підійти щільно до здійснення цього побажання покійного академіка.

Автор цієї статті вважатиме себе задоволеним, якщо йому вдасться переконати читача у потребі планомірно працювати над освоєнням принципів нового вчення про мову з метою застосування їх у прикладних мовних дисциплінах.

Переходимо безпосередньо до розглядуваного питання.

Як уже зазначалося, у методичній літературі з'являлися праці, присвячені аналізу німецької лексики. Але в ряді випадків завдання розв'язувалося зовсім неправильно. Щоб показати, як часом не благополучно стоїть у цій галузі, ми вважаємо за потрібне спинитися на аналізі хоча б однієї з таких спроб.

Візьмемо, наприклад, журнал „Иностранный язык в средней школе“, який часто приділяє увагу лінгвістичним темам. № 5 цього журналу за 1937 рік майже цілком присвячений аналізу німецької лексики щодо застосування її з методичними цілями. Найбільш характерною і значною щодо кількості конкретного матеріалу є стаття Леман „Об усвоении немецких слов“. Багатство лексичного матеріалу, що наводиться, та його конкретність, здавалось би, є позитивна риса статті. Але це і все. По суті ж ніяк не можна погодитися із способом трактування німецьких слів, запропонованим автором.

Справді, автор намагається дати класифікацію німецької лексики. Але як він це робить? Він довільно, без усякої навіть видимості наукового обґрунтування поділяє слова на 4 групи: 1) так звані „прозорі словотвори“, напр.: auftreten, eilaufen і ін. 2) Внутрішні образи, адекватні російським словам: Bild, Bildung Eindruck і т. д. 3) „Внутрішні образи у власному розумінні слова“ (?), напр.: zusammenstürzen, abspiegeln, Grosstadt, Ausland, дієслова з префіксами тощо: 4) Слова, що потребують з'ясування їх історичного походження: Eltern, Geselle, Buchstabe....

Уже при першому погляді ясна вся заплутаність і неспроможність цієї, з дозволу сказати, „класифікації“.

Поперше, самі по собі визначення мало врозумливі. Що це, наприклад, за „внутрішні образи у власному розумінні слова“?

¹ М. Я. Марр — „Новый поворот в работе по яфетической теории“. Избранные работы“, т. 1, стор. 345.

І чим відрізняється такий „внутрішній образ“ *abspiegeln* (3 група) від, наприклад, „прозорих словотворів“: *einlaufen* (1 група) або від слів другої групи: *Eindruck*? Тільки тим, що в семантичному відношенні в слові *einlaufen* префікс і корінь приблизно відповідають російським „в“ і „бежать“, а в *abspiegeln* не зовсім?

Нарешті, чому тільки слова 4-ї групи, до речі найменшої, „потребують з'ясування свого історичного походження“, а інші обходяться без нього? Чим менше історизму, наприклад, у слові *Stadt* у порівнянні з *Gesselle*.

Це, так би мовити, „внутрішні“ нісенітничі статті, якщо дивитися на справу з точки зору самого автора.

Але, подруге, яка б не була мета статті, яка б не була специфіка поставленого нею завдання і специфічність підходу до його розв'язання, хоча б найвужча, чи підходить автор до розглядуваного матеріалу з чисто науковими цілями або просто групує його для практичної зручності подачі цього матеріалу учням,—ніде не виправдується нехтування науковими положеннями, у даному разі положеннями науки про мову. У протилежному разі матимемо чистісіньку власну вигоду і кустарщину.

Цього негативного прикладу, гадаємо, досить, щоб показати, наскільки у нас ще є місце для ненаукового антиісторичного підходу до пояснення мовних фактів. Наведена стаття т. Леман, не зважаючи на велике число прикладів, не дає ні в якій мірі характерних особливостей німецької лексики, не відбиває її дійсного стану ні з історичного, ні у порівнянні з російською мовою, ні просто з формального боку, а тільки заплутує справу. Згадує автор, як бачимо, про історичний підхід до пояснення слів. Але практично несподівано приходить до відокремлення маленької купки овець—слів, що потребують пояснення історичного походження, від величезного стада козлиць—слів, які чомусь не потребують цього.

Маркс говорив, що є тільки одна наука—історія.

Єдиним правильним науковим методом трактування лексичного матеріалу є, звичайно, тільки історичний підхід до мовних явищ.

Але правильний історичний підхід неможливий без діалектичного методу. Зокрема, пояснення сучасного стану людського суспільства неможливе без показу всього процесу розвитку суспільства, з початку його виникнення. Вивчення найдавніших епох, так звані „передісторії“, допомагає нам правильно зрозуміти сучасні історичні етапи. Так, розділ „Роль праці у процесі олюднення мавпи“ у славетній праці Енгельса „Діалектика природи“, яка досліджує виникнення людського суспільства, а також і мови в найвіддаленіші часи, кидає яскраве світло на весь історичний процес до сучасного нам періоду.

Так само факти мови неможливо пояснити, не враховуючи первісні стадії її розвитку.

Нове вчення про мову, як відомо, приділяє величезну увагу дослідженню давнього стану мови. Метод палеонтологічного аналізу, застосований Марром, вносить, таким чином, прекрасний коректив у порівняльно-історичний метод пояснення фактів.

Найсучасніша лексика криє в собі незалежно від нашої свідомості архаїчні елементи, що мають давність у десятки тисяч років. Таке актуальне в наші дні слово, як „культура“, бере свій початок від латинського *cultura*—„обробка“, і включає в собі найдавніший лінгвістичний елемент *cul*, який означав „рука“. У мовах тюркської системи *cul* (*gol*) досі значить „рука“.

Розкриття архаїчних елементів у коренесловах, що відбивають пережиткові стадії мови, отже і пережиткові стадії соціального мислення, кидає світло на сучасний стан мови і сприяє поясненню законів її розвитку.

Німецька мова якраз найбагатша на такі пережиткові моменти і не враховуючи їх, не можна правильно уявити і її лексику. „Німецький народ, розмовляє мовою і структурою дуже архаїчного ступеня стадіального розвитку“¹.

Характеристика сучасного словника саме з боку розкриття в ньому різних стадіальних напластувань дає, на нашу думку, ту канву, на основі якої можливе і ширше історичне коментування лексики та драматичних категорій.

У зв'язку із сказаним треба при розгляді лексики мати на увазі такі основні положення, добуті матеріалістичним мовознавством:

1. Мова тісно зв'язана з мисленням. Це—дві сторони одного й того ж процесу. „Мова так само стародавня, як і свідомість“. (Маркс, Енгельс, „Немецкая идеология“). „Мова якраз і є практична, існуюча і для інших людей, і лише тим самим існуюча і для мене самого дійсна свідомість“ (Маркс, Енгельс).

Отже історія мови, зміна її стадій це є зміна стадій мислення у зв'язку із зміною форм суспільного устрою.

2. Звукова мова має пізніше походження; до неї довгий час існувала мова жестів (ручна мова), що лишила глибокі сліди в звуковій мові.

3. Стародавні колективні назви народів, первісних виробничих об'єднань відіграли величезну роль у створенні фундаменту лексики і лягли в основу палеонтологічних досліджень.

„При поглибленні палеонтологічного аналізу було звернено особливу увагу на найбільш архаїчні форми, що збереглися у мові. До числа таких належать імена епонімних героїв, племінні і топонімичні назви“².

¹ Н. Я. Марр—„Новый поворот“, стор. 346.

² Акад. И. И. Мещанинов—„Основные лингвистические элементы“. Сборник „Язык и мышление“, вид. Академії наук СРСР, Ленінград, 1934 р., т. II, стор. 7.

4. Звідси, взагалі вчення про лінгвістичні елементи, полісемантизм лінгвістичного елементу, вчення про функціональну семантику.

Деякі лінгвісти особливо обстоюють те, що у Марра мова йде не про історичний, а про палеонтологічний аналіз лексики, і тому, мовляв, палеонтологія—сама по собі, а історія—сама по собі.

Ми не збираємось підняти історичний аналіз палеонтологічним. Але ми не збираємось також відокремлювати палеонтологію від історії непроникною стіною, як цього, може, хотілося б товаришам, що звикли без перешкоди йти проторованою доріжкою „універсальних“ фонетичних законів і формального порівняння мовних фактів, зафіксованих у документах, скільки б це порівняння не прикривалось хронологією під видимістю „історії“.

Раз яфетичною теорією з яскравою переконливістю розкрита наявність найдавніших доісторичних елементів у сучасній лексиці, наявність скам'янілих решток найдавніших стадій людського мислення, то обходити їх було б явним нехтуванням очевидними фактами. Історичний же аналіз, проти якого навряд чи можна від когонебудь почути заперечення, тільки виграє від використання палеонтологічних даних.

I

Отже коли ми відкриємо словник німецької мови, то вже при побіжному перегляді впадають в очі характерні його особливості.

Насамперед це—величезна кількість слів, що починаються на *her, ger*, скорочено *er, ar*, таких, що включають даний елемент, *ger: Germanen, Gerste, gerben, gern, Kern, Korn, Kerl, Herbst, Horn, Herd, her* (особливо як префікс), *arg, arm* і т. д. і т. д.

Але, передбачаючи можливі заперечення з боку ревнителів „чистої“ (без палеонтології) формально описувальної історії германських мов, доведеться зробити ще одне застереження. Перше заперечення буде, мабуть, ґрунтуватись на тому, що моменти історичного розвитку зазначених мов, зокрема, забороняють встановлювати відповідності в межах германської лексики звуків *g* і *h*, відсутності звука, старого „*e*“ і „*e*“, що виникло з послаблення інших голосних в *Mittelhochdeutsch*.

Справді, наприклад, слово *Herr*, *mhd-herre* бере свій початок в *and, herigo*, що є калькою латинського *senior*. Виходить, що зокрема *Herr* ніяк не можна включити в наведену вище словникову групу, де немилосердно плутаються *g, h* і немає звуку. Власне, ми і не маємо на увазі включати. Але все ж не можна не сказати кілька слів з приводу слова *Herr* та подібних до нього.

Інтерпретація латинського передньоязичного s в даному слові через h не випадкова, а являє собою пристосування його (s) до звукового комплексу, властивого німецькій мові, до її фонематики. Тим більше, що в ahd був ряд подібних слів, що мають „підвищене“ значення, як, наприклад, *helig*, *her*, також *heri* (натовп, військо), провідирем якого міг бути *herigo* (порівн. також семантику російського „господин“, „господь“).

Таких пристосовань тисячі у першій-ліпшій мові. Найменування одного старонімецького племені неметів виступає в російському слові „немцы“.

Далі, трактоване слово в англійській мові виступає з „збереженням“ передньоязичного „s“: *sir* (замість запропонованого *hir*). Але цей випадок пояснюється, мабуть, тим, що деяким північногерманським племенам у ряді випадків була властива передньоязична артикуляція.

„Так, перехід „гортанних“ звуків у шиплячі—в англійській мові також не французького, а фризського походження. Англійське „ch“—с замість k і англійське dz замість g перед м'якими голосними могли, звичайно, виникнути з фризського *tz*, *tj* замість k і dz замість g, але ніколи не могли виникнути з французького *ch* і *g*¹“

Таким чином, артикуляція *Sir* могла завдячувати не латинофранцузьким елементам, яким іноді прийнято приписувати перебільшене значення, а германським же. Отже, слова як *Heig*, не входячи в групу *ger*, безпосередньо становлять усе ж деяке її відбиття в розумінні їх семантико-фонетичного оформлення.

Акад. Марр, не бентежачись, провадив порівняння *germ-ker-neum* франц. *germe* і т. п. Не слід забувати, що це порівняння провадилося не з фонетичною, а з палеонтологічною метою і встановлювало модуляції лінгвістичного елемента, аж ніяк не порушуючи окремих фонетичних законів, що мають своє окреме, історично зумовлене місце і час.

Друге можливе заперечення—це відносно враження від видимої довільності при зіставленні співзвучностей. Від цього, звичайно, слід всіляко застерегти. Але історія тут у свою чергу приходять на допомогу палеонтології.

Повернемось до трактованого шару німецької лексики, представленого групою *ger* (*her*).

Вже саме кількісне представництво цього елемента як у вигляді префіксів (особливо *ge*), так і у вигляді кореневих слів змушують приділити йому виняткову увагу. В розумінні частоти вживання і вимовлення він є найхарактернішою приналежністю німецької мови. Отже, вже з технічного боку, скажімо, для того,

¹ Енгельс—„К истории древних германцев“, стор. 55, Партиздат ЦК ВКП(б). 1938.

хто вивчає німецьку мову, важливо освоїти фонему *h*, не властиву, зокрема, російській мові, і інтерпретувати фонему *g* (Tag, Tage).

Тим більше наполегливо напрошується потреба науково усвідомити елемент *ger*—один з основних утворювачів німецької лексики: справді, *ger*—це перша складова частина племінної назви Germanen. Вона, отже, не може не входити в тому чи іншому оформленні істотною складовою частиною в основні соціальні терміни німецької мови. І, як ми бачили, насправді представлена тут у величезних кількостях, а якісно відіграє роль „організатора“ цього шару лексики. М. Я. Марр говорить з цього приводу так: „Ще ближче підходить до масової організації німецької мови двоелементна частина племінної назви Ger-ma-ni, саме, *ger-ma*, resp. *ger-me* давніший вид якої *kerp* (*ker-p*) *key-m*, з одного боку, роз'яснює нім. „*der Keim*“ (*Keum*) зачаток, зародок, архетип франц. *le germe*, з другого боку, у німців *heim*—*heum*, „у себе“, „дома“¹.

Ger, будучи племінним тотемом, божеством, тісно зв'язаний з іншими подібними ж тотемами, як Гермес у греків, Кереметь у мордві, Карает у вірменів і т. д. Звідси ж топонімічні назви Карпати, Арарат, тобто один і той же елемент простежується в лексичі на великому просторі у великого числа людських колективів і наочно ілюструє спільність їх мовотворення. Червоною ниткою проходить революційна спрямованість учення Марра, який встановлює єдність глотогонічного процесу, спільність соціального і мовного розвитку всіх племен і народів, що веде до братства їх і відкидає „расову“ теорію про виключність якогонебудь народу.

Ще в 1927 році Марр писав: „...починаючи від Японії і Китаю і до берегів Атлантичного океану основні терміни культурного і історичного життя одні і ті ж“².

У зв'язку з цим до речі нагадати висловлювання товариша Сталіна у прикінцевому слові з політичного звіту Центрального Комітету XVI з'їзду партії: „Щодо більш далекої перспективи національних культур і національних мов, то я завжди додержувався і продовжую додержуватися того лєнінського погляду, що в період перемоги соціалізму в *світовому масштабі*, коли соціалізм зміцніє і увійде в побут, національні мови пемішуче повинні злитися в одну спільну мову, яка, звичайно, не буде ні великорусською, ні німецькою, а чимсь новим“³.

Отже, пережиткові назви найдавніших виробничих колективів та їх тотемів збереглися у словах, що позначають звичайно

¹ Н. Я. Марр—„Новый поворот“, там же, стор. 320.

² „Памяти академика Марра“, вид. Академії Наук СРСР, 1938.

³ Й. Сталін—„Питання лєнінізму“, Партвидав. 1935, стор. 369.

„дім“, „батьківщину“, „домашнє вогнище“, „стоянку“ тощо, зокрема в німецькій мові, лексика якої є найбільш архаїчною: Heim, Heimat, Herd, Erde і ін. Цим же словом німці назвали Gerste—ячмінь, найдавніший злак, оброблюваний ними, який знаменує перехід колективу ger'ів до землеробства (в російській мові „рожь“ вступає в таке саме відношення до слова „росс“ (росіянин)).

Поняття і предмети, що однаково стосуються як до кочового ще, так і до осілого способу життя племені, називаються такими словами, як Herde—стадо, але Herd—стоянка, вогнище, Hirt—пастух, Garten—сад.

Herd, Herde має свого двійника і в російському „город“, що позначає також „стоянку“ (kert у перській і вірменській мовах також значить „город“, наприклад, Алашкерт, Степанакерт),

Для більшої переконливості звернемося до німецького Stadt. В російській мові знаходимо йому паралель у слові „стадо“.

Це—одне і те ж слово, у першому випадку, як визначено, „стоянка“, у другому знов таки „стадо“—стоянка племені (кочовище).

Призначення давнього тотему—ідеологічно, в культовому відношенні, представляти, „заміщати“ даний виробничий колектив („людина створила бога в образ свій і в подобу свою“). Звідси в німецькій мові збереглося відповідне оформлення особистого займенника „er“, скорочене слово, різновидність того ж „ger“.

В англійській і в ряді північних діалектів виступає, навпаки, початкова його частина (англ. he—він).

Те саме можна сказати про „безособовий займенник“ es (r-s—фонетично закономірний перехід у німецькій мові, наприклад: wa-r-gewe-s-en, erkie-s-en-erko-r).

У сучасній німецькій мові він відіграє роль „формального“ підмета і досі не пояснювався. Насправді es було в стародавній мові не безособовим, а найконкретнішим підметом, що означав тотему, верховну істоту, що посилає людям дощ, холод, світло, морок, бажання і т. д. Про це так яскраво свідчать вирази: „Es regnet“, „Es ist kalt“, „Es wird dunkel“. Недарма в реченні „Es gibt einen Menschen“ es стоїть у називному відмінку, а einen Menschen у знахідному. Es gelustet mich—відповідає українському безособовому „мені хочеться“.

Між іншим, займенник wer значив раніше не що інше, як „людина“ (порівн. лат. vir—муж).

Отже, архаїчний елемент ger в його пережитковому значенні племінної назви стародавнього виробничого колективу роз'яснює нам ряд соціальних і виробничих термінів. Через Gerste—ячмінь ми йдемо, наприклад, до Herbst—осінь, час жнив, збирання ячменю (по англійському harvest—урожай), Ernte—жнива тощо.

Але мова—це мислення. Найдавніші стадіальні напластування в лексиці це—скам'янілі куски давніх стадій людського мислення. Деякі семантичні групи особливо яскраво виявляють, наприклад, пережитки космічних уявлень первісних людей. Тут, як зовнішня ознака, виступає іноді нез'ясована на перший погляд співзвучність. Так, стара німецька назва орла Aar, волос по-німецьки Haar.

Виявляється, що давні слова були полісемантичні (багато-значимі), тобто одним і тим же словом (лінгвістичним елементом, людина називала багато конкретних предметів, об'єднаних певним колом спільності: господарської, культової, космічної).

Так, наприклад, спільне поняття неба, або верху, могло включати в себе такі складові частини, як гора, птах, голова, сонце. Рештки цього архаїчного способу мислення відклалися і збереглися у мові в ряді випадків. Звідси Aar, тобто верх—птах (порівн. латин. aer—повітря) і Haar, Hirn, верх—голова—волос—мозок. За цілим і його частини: Augen, Ohren.

Зовсім аналогічне явище і в російській мові. Старослов'янський бог худоби—Велес дав сучасні слова: вол (за давніх часів культова тварина у багатьох народів, порівн. також російськ. „бог“ і „бык“), волос; дієслово „велесть“, іменник „волося“ („власть“), а також власне ім'я „Влас“.

Але діалектика розвитку слова така, що назва може переноситися за контрастом на протилежний предмет: замість верху—низ, замість голови—ноги.

Так, по-німецьки небо Himmel. Беручи до уваги, що в російській мові замість h—передньоязичний варіант з маємо Zimel, Zemel, тобто „земля“. Отже, одним і тим же словом німці назвали небо, а росіяни—землю. Таке саме співвідношення маємо в нім. Sommer (літо) і рос. „зіма“.

З Himmel зв'язуємо також Gipfel, Giebel і ін.

Слід додати, що в мисленні первісних людей категорії простору і часу ще не диференціювалися як слід, так що небо, земля, рік, час, місце, пори року, доба, сонце і т. д. називалися одним і тим же словом. Це можна показати на прикладі російських просторових і часових прислівників, походження яких до останнього часу вважалося неясним. Наприклад, російське слово „где“ (просторове) і „когда“ (часове) мають спільний корінь „гд“, тобто „год“, „время“, але також і „место“. „Ко—гда“ значить розгорнуто „какого года“, тобто „якого часу“. Тепер уже ясно значення слів „всегда“, „никогда“, „везде“, „нигде“ і т. д.

Так, у німецькій мові з космічними уявленнями неба могло бути зв'язане і уявлення часу (Iahr, Uhr).

Як це точно встановлено яфетичною теорією, до початку звукової мови довгий час існувала ручна мова, мова жестів. З появленням і вдосконалюванням знарядь виникла потреба в досконалішому способі зносин. Відбувся стрибок від ручної до звукової мови. Але перша ще супроводила останню і взагалі лишила найглибші сліди в лексиці. Основні лінгвістичні елементи, за вченням Марра, мали значення „рука“. Від цього найменування беруть початок багато сучасних слів, особливо дієслів („дія рукою“).

Перші знаряддя: палиця, камінь—були названі за словом „рука“: вони були її природним продовженням, виконуючи тепер її функцію. Так, у російській мові „палка“ від слова „пал“ (палець, тобто рука). Також „рычаг“, „колесо“, телега“ криють у собі якесь слово, що раніше мало значення руки.

Звідси найважливіший принцип розвитку слова, зміни його значення (а слідом за тим і його політичного оформлення)—закон функціональної семантики. Назва давалася предметові за його господарською функцією. Так, з появою металів назва руки з каменю і палки була перенесена на ці останні, наприклад, „бронза“, нім. Bronze (порів. франц. bras—рука).

Далі, з появою і господарським використанням свійських тварин та сама назва перейшла і на них. У сучасній німецькій мові збереглася, наприклад, така семантична група, що показує відношення: Hand—рука, Hund—собака, Hengst—жеребець (порівн. укр. кінь), Kamel—верблюд—за функцією засобу пересування—Kahn човен.

Рука мала свій відбиток і в таких, тепер абстрактних, словах, як Kunst („Handwerk“)—мистецтво, Gunst—милість, прихильність, спочатку—„діяння рукою“, дієслово senden (sandte)—посилати, де маємо передньоязичний s замість h і ін.

Звичайно, це ж слово в його соціальному використанні, як основного лінгвістичного елементу (в даному разі, напр., елемент С) повинне було неминуче виступити і у вигляді племінних назв людських колективів і, отже, далі—окремих індивідуумів, імен власних, за принципом—„частина за цілим“ (порівн. між іншим, латин. manus рука і manus—натовп). Мало того, нове вчення про мову розкрило, що основні лінгвістичні елементи поряд із значенням племінного найменування оформились у значенні „жінка“. Інакше не могло бути, бо однією з найдавніших форм родових об'єднань був матриархальний лад. Усьому цьому знаходимо визначне підтвердження у Фрідріха Енгельса:

„Оскільки взагалі існувало загальногерманське позначення для слова „рід“, воно, очевидно, було готським Kuni; за це говорить не тільки тотожність з відповідним виразом споріднених

мов, а й та обставина, що від нього походить слово *kuning*—король, яке позначає родового або племінного старійшину¹.

Енгельс зауважує також, що „Етимологічно грецькому *genos*, латинському *gens* відповідає готське *kuni*, середньо-верхньо-германське *kunpe*, яке і вживається в тому ж значенні. На часи материнського права вказує те, що назва жінки походить від того самого кореня: грецьке *gune*, слов'янське *zena*, готське *qiuuo*, старопівнічне *kona*“, *kuna*² (пор. англ. *queen*—королева, *queen*—розпутниця).

Від *Kuning*, як відомо, виникло і слов'янське „князь“.

Легко пов'язуємо з цим і слово *kühn*—сміливий, якість, властива саме проводиреві племені, роду. А втім, і безпосередньо *Kuhn* можна пов'язати і з словом „рука“ (*Hand*)—за функцією.

Але, як уже роз'яснено, назва може виступати і у вигляді імен власних. „Близько середини V століття відбулося завоювання Британії германцями. Давній переказ називає 449 р. як момент цього завоювання, і наводить імена *Hengest* і *Horsa* (*Horse*—по англійському кінь—В. Н.), двох вождів, що стояли на чолі завойовників“³.

IV

Звертає на себе увагу своєю винятковою чіткістю і, можна сказати, навіть у певній мірі художнім оформленням, не тільки в німецькій мові, семантична група, представлена елементом *Ster* (елемент А), що відбила в собі такі пережитки космічного світогляду давніх людей. Насамперед це *Stern*—зоря (англ. *Star*, лат. *Stella*) і *Stirn*—лоб. Обидва слова виникли у зв'язку з поняттям „верху“ і наочно ілюструють полісемантичність лінгвістичного елементу. Далі йде широке охоплення просторово-часових уявлень: *ge-stern* вчора (час), *West (ern)* = російському „вечер“. *Ost (ern)* універсальний елемент цей то піднімається у повітря у вигляді птаха: *Star*—шпак, *Storch*—лелека, то, за протилежністю, ховається у воді: *Stor*—осетер, то перебуває на землі: *Stier* бик (культова тварина), нарешті, переносить нас у потойбічний світ: *sterben*—помирати. І знов запалюється „сонцем—оком“: *stieren* дивитися⁴.

Він же, будучи неминуче щодо значення також „рукою“, виявляє свою діяльність у вигляді *stören*—заважати, *steuern*—рулити, керувати, *stehlen*—красти і бере початок у назві найдавнішої богині землі—Іштар.

¹ Енгельс—„Происхождение семьи, частной собственности и государства“, стор. 137, Партиздаг, 1932.

² Там же.

³ Ильиш—„История английского языка“, 1938, стор. 8.

⁴ Відносно семантичного зв'язку сонце—око на матеріалі російської мови див. хоча б Турчанинов—„Основные принципы развития слова“, „Яфетический сборник“, VII, стор. 30—32.

Друга частина колективної назви Germanen, саме man (у паралельних термінах Alemannen, франц. allemand і ін.) дуже архаїзує німецьку лексику.

Вирази man macht, man sagt дають уявлення про спільну колективну дію. „Неозначене“ man набуває, отже, певного, історично зумовленого значення. Так само частини колективу (за принципом—частина за цілим) називаються цим словом: Mann, Mensch. Воно трапляється в численних власних іменах: Hermann і в складних словах: Bergmann, Seemann, Zimmermann.

Інша назва німців Deutsch становить готський шар у німецькій лексичі: „назва deut (dot)—закономірна різновидність назви до—t“¹.

Deutsch в старонімецькій мові diutisk значило „народ“. Звідси же: deuten вказувати, deutlich—ясний, зрозумілий (тобто „зрозумілий людям, народові“; порівн. україн. „слов’яни“ і „слово“, „славний“, тобто „відомий“).

VI

Поряд з коренесловом у кожній мові є так звані „формальні приналежності“, що втратили своє самостійне значення, але відіграють не тільки не менш важливу роль у характеристиці лексичного ладу, а й єдино створюють його специфіку.

В основному це—префікси і суфікси. З’ясування їх походження відіграє велику роль у вивченні розвитку лексики. Над цією темою також наполегливо працює лінгвістична думка, правда, з дещо меншими результатами, ніж в інших розділах науки про мову.

Повернемось до архаїчного елемента ger у зв’язку з розглядом найважливішого способу словотвору в німецькій мові. Будучи щодо первісного значення носієм імені виробничого колективу, це слово почало виступати у скороченій формі (у вигляді префікса ge), саме в збірних, колективних словах: Gesellschaft, Genossenschaft (Geselle, Genosse), де дається уявлення про колектив або необхідну його частину.

„Утворення ж соціальних термінів так званими племінними назвами, колись тотемами, переходять на збірні й абстрактні поняття, з ними і на дієслівні форми, в яких при вираженні дії зовсім втрачається уявлення про ім’я, образ, з яким ім’я зв’язане. Звідси ge одночасно префікс дієприкметника минулого часу і збірних імен“².

¹ Н. Я. Марр—„Новый поворот“, „Избранные работы“, т. 1, стор. 321.

² Н. Я. Марр—„Новый поворот“, там же, стор. 319.

Стає ясным походження і значення префікса ge в іменниках типу Gespräch, Geschrei, Gedränge, Getümmel, що виражають певного типу колективні дії, але за аналогією і Geschmack тощо, що може було спочатку зв'язане також з уявленням колективного порядку. Ge вживається при утворенні Part. II, як форми, що не виражає особи і числа (gemacht, gesagt, genommen) і предикативно не узгоджується з підметом (Er hat gefragt, Sie haben gefragt).

VII

Навряд чи мають собі рівних щодо кількісної і якісної ролі утворювачів лексики „префікси“ ver, vor. Ці „формальні приналежності“ інтернаціональні щодо поширення і охоплення лексики багатьох мов світу.

В російській мові, наприклад, їх також можна виявити у вигляді префіксів, майже паралельних німецьким: при, пре, пере, пред тощо. Цілком очевидно, що вони не завжди були префіксами і мали раніше самостійне значення. Та і в сучасній мові вони дуже часто виступають у вигляді коренів, а не префіксів, утворюючи один з найпотужніших шарів лексики.

Російське „беру“ (діяння рукою), так само „бросаю“, французьке bras—рука—беруть начало в староіндійському bharami, що значить „я несу“ (порівн. німецьк. Bahre—носилки). Все це—різновидності елемента ber (елемент В), що означав за стародавніх часів і руку, і племінну назву (порівн., напр., I-ber-ia). У зв'язку з функцією руки це слово почало означати поняття „перед“, „спереду“, „на віддалі“ (нім. vorn, fern, fahren), почало розмножуватися, відділило від себе масу інших слів і стало також префіксом, „формальним елементом“. Через це своє „ручне“ походження ver, vor вживаються переважно з дієсловами дії і похідними від них словами. Цікаво, що той же елемент виступає в німецькій мові у вигляді суфікса, який особливо чисто зберіг свою архаїчну форму, саме суфікс „bar“, наприклад, dankbar (буквально „той, хто несе вдячність“).

Взагалі поле діяльності елемента ber неосяжне. Тут до речі вказати хіба на роль його в утворенні числівників, що, як доведено, виникли від руки. Так, порядкове „перший“ виразно виявляє у своєму складі „перст“ (палець, частина руки, звідси ж „перстень“): англ. first, німецьк. скорочене erst.

VIII

Інший вид префікса також надзвичайно поширений: ob (obsiegen), інакше üb (er). Слово oben ясно показує основне початкове первісне значення даного елемента, саме „верх“. Неминуче за законом розвитку за протилежністю, він позначає також

і „низ“: abwärts, absteigen. Перестановка дає „be“: bearbeiten, belegen. В російському це „об“: обнять, обработать (дія зверху). Але поняття зверху неминуче повинно бути зв'язане, як ми бачили, з космічними уявленнями: якщо це „верх“, то також і „небо“, „день“ і ін. У слові Abend перша половина—залишок давнього слова, що позначало колись „день“, друга частина end—кінець. Виходить: „кінець дня“, „опускання дня“.

IX

Відзначимо один з найтипівіших і найважливіших німецьких суфіксів heit (те ж keit). Ця формальна приналежність служить словоутворювальним елементом для абстрактних понять, саме соціального характеру: Klugheit, Bosheit, Fertigkeit, Wahrhaftigkeit, Wachsamkeit.

Keit є закономірною різновидністю Kert'a (нім. Herz, англ. heart—душа), тобто племінного тотему, що дав, як ми вже бачили вище, першу частину назви Germanen і становить основну масу німецької лексики.

Цьому ані трохи не суперечить і зауваження Зінгер і Сокольської в їх граматиці, що: суфікс heit ще в історичні часи був самостійним словом, який означав „образ, вид, спосіб“¹. Справа в тому, що зазначені автори мають на увазі трохи пізнішу і конкретно зумовлену форму Kert'a, що стоїть уже на роздоріжжі до перетворення в суфікс. „Образ, вид, спосіб“ додамо сюди: „душа, серце, домашнє вогнище“—це звичайні модуляції лінгвістичного елемента.

X

Взагалі кажучи, це не єдиний випадок походження суфікса від давнього колективного імені. Такий поширений словоутворювальний елемент, як ung (в іншій інтерпретації ing) бере свій початок в архетипі ing другої частини слова Kuning, першої частини племінної назви інгевонів. Будучи таким, ing неминуче виступає в значенні „місця“, „домашнього вогнища“ і подібних атрибутів племінного тотему і зафіксований у безлічі топонімічних назв по всій території Німеччини. Фрідріх Енгельс пише з цього приводу: „Позначення однакового походження з допомогою ing, ung властиве всім германським племенам. Через те що розселення відбувалося родами, то це закінчення відіграє скрізь значну роль у назвах місць“².

¹ Зінгер і Сокольская—„Научная грамматика немецкого языка“, 1938, стор. 180.

² Енгельс—„К истории древних германцев“, стор. 103.

Далі Енгельс докладно аналізує різні інтерпретації *ing*, *ingen*. Зокрема: „Швейцарські *kon* і *kofen* майже всі вийшли з *ing hofen*“¹. Особливо виразна форма *inghausen*—буквально—„дім *ing*'ів“.

Додамо ще, що в англійській мові *inn* прямо означає „дім“ (гостиниця), а *ingle*—вогонь, що горить у вогнищі. Безперечно, звідси ж і стягнута форма *inne*—„всередині“, „вдома“ і прийменник *in*.

Різновидність *ing*'a—*ung* за стародавніх часів вживалося з цією ж функцією, хоч зустрічається в меншій кількості, наприклад: у готській мові суфікс *ung* засвідчений тільки у власних іменах, в патронімічному значенні (напр., *Amalungi*—королівський рід)². В сучасній мові *ung* перетворився, очевидно, через своє особливо „субстантивне“ походження і властивість надавати словам якоїсь „стійкості“, в дуже поширений суфікс іменників, утворених переважно від дієслівних коренів: *Versammlung* *Vorlesung* і буквально переповнює наукову та технічну літературу, будучи „закріплювачем“ у лексиці субстантивованих абстрактивних понять.

XI

Нарешті, кілька слів взагалі про граматичний лад німецької мови в її сучасному стані. Суть і напрям її розвитку, як встановлює проф. Жирмунський у своєму блискучому дослідженні, „полягає в зруйнуванні старого флективного ладу і заміні його новим аналітичним“³, тобто відношення між словами стають вираженими не через окремі суфікси, а з допомогою розвиненої системи прийменникових конструкцій і т. д. Процес цей проходить дуже своєрідно і суперечливо. У той час як аналітичний лад вимагає, як правило, коротких слів (наприклад, англійська мова), в німецькій щодо словотвору маємо торосисті нагромадження, що доходять інколи до потворності: *Reichserwerbslosenversicherungsgesetzentwurf*.

З другого боку, суперечливі форма і значення ряду граматичних категорій. Вкажемо тільки на один приклад, відзначаючий проф. Жирмунським: „Утворення минулого з допомогою аблаута (внутрішньої флексії): *ich trage*, *ich trug*, з допомогою дентального суфікса—*t*:*ich sage*, *ich sagte*“⁴.

Ці суперечності і пояснюються в значній мірі суперечністю елементів стадіально-архаїчної структури мови з пристосуванням їх до новітньої технологічної стадії мови—мислення. Питання це

¹ Енгельс—„К истории древних германцев“, стор. 103.

² Жирмунский—„Развитие строя немецкого языка“, вид. Академії Наук РСР, 1936, стор. 64.

³ Там же, стор. 5.

⁴ Там же.

виходить за рамки цієї праці і потребує ще детального дослідження (краще джерело—див. згадану вже статтю проф. Жирмунського).

Вкажемо лише, що утворення минулого часу з допомогою детального суфікса властиве мовам яфетичної системи. Аблаут *biegen, bog* і подібні до нього ідеологічно беруть свій початок у давніших пережиткових формах мислення і означають протиставлення двох реально відчуваних часів: теперішнього і минулого.

Отже, ми подали, наскільки дозволяли розміри статті, німецьку лексику у вигляді деяких основних, семантичних груп. Ми дістали, якщо можна так висловитися, найзагальніший образ лексичного складу німецької мови у світлі даних палеонтологічного аналізу. Архаїчні елементи, як встановлено, є особливо характерною рисою сучасної німецької мови, що вказує на її стадіальну близькість до яфетичної системи.

Але яфетична стадія—це пройдений необхідний етап розвитку і інших „індоєвропейських“ мов, і її пережитки розкриті в цих останніх в більшій чи меншій мірі. Доказ єдності глотогонічного процесу—найістотніше досягнення теорії М. Я. Марра. Співвідношення, спостережувані нами в німецькій лексиці, ми знаходимо в тій же якості, хоч, можливо, не в таких кількостях і в інших мовах. Загальний шлях світового мовотворення—хіба це не єдиний шлях, що веде в перспективі до створення бази світової мови, паралельний тому шляхові соціального розвитку, який веде до реально здійснених дружби і братства народів?

Але із спостереження архаїчних елементів у такій сучасній і технічно розвиненій мові, як німецька, напрошуються і інші важливі висновки, що підтверджують правильність національної політики радянської влади. Справді, якщо німецький народ, розмовляючи мовою, дуже архаїчного ступеня стадіального розвитку, зробив у господарському і культурному відношенні величезний стрибок, створивши одну з найвизначніших світових літератур і розвинувши техніку, давши людству найбільших мислителів—Маркса і Енгельса, то що можна сказати про відсталі нацменшості, що населяли колишню Російську імперію? Вони за два десятки років Жовтневої революції зробили ще більш разючіший стрибок, створивши квітучі національні культури. М. Я. Марр говорив про цей стрибок ще в 1931 році¹. Отже, архаїчна структура мови ані трохи не є перешкодою для культурного розвитку. Вона служить тільки національною формою культури з соціалістичним змістом.

Все сказане, як ми вже бачили вище, близько стосується викладання мовних дисциплін. Щоб уникнути непорозумінь, ще раз підкреслюємо, що тут ми не маємо на увазі рекомендувати, щоб робота над словником будувалася за семантичними гру-

¹ Див. „Новый поворот“, стор. 346.

пами. Але застосування „яфетичної теорії“ дасть нам, очевидно, метод здійснення таких незаперечних положень, як: 1) корегування історичного висвітлення лексики; 2) ширше використання інтернаціональних елементів, розширення кругозору; 3) проведення паралелі з рідною мовою; 4) створення загального наукового уявлення про мову та її зв'язок з мисленням, що дозволить свідоміше орієнтуватися в її фактах; 5) фонема німецької мови дістають глибше трактування, як соціально оформлені звуки.

Автор цієї роботи, наприклад, зіткнувся на практиці з таким випадком, коли йому довелося на питання студентів пояснювати семантичний зв'язок назв „сонце“ і „сіль“. Ці слова близькі щодо форми в багатьох мовах, наприклад, латин. *solus* і *sal*, німецьк. *Sonne* і *Salz*, франц. *soleil* і *sel*, грецьк. *helios* і *hals*. Сіль дістала свою назву від сонця, бо вона почала виконувати господарську функцію його, а саме зберігати харчові продукти від гниття, що раніше покладали на сонце (в'ялення м'яса). Тут маємо в наявності функціональну семантику—один з основних законів розвитку слова, що діяв в найдавнішу епоху і діє почасти, звичайно в іншому ідеологічному оформленні, ще й тепер; наприклад, рос. „мешок“—зменшений від „мех“,—назва, що перейшла за господарською функцією (порівн. фразеологізм „наливати молоде вино в старі міхи“), так само німецьке *Bett*—постіль і в технічній мові *Bett*—станина тощо.

Граматики і методики викладання мов повинні зробити сміливіший поворот у бік нового вчення про мову, не обмежуючись загальними побіжними зауваженнями. Цього вимагає зростаюча культура нашої шкільної справи, її наукове обґрунтування. Такий же поворот повинне зробити і чисто лінгвістичне дослідження лексики, рішуче застосовуючи принципи нового вчення про мову. У світлі цього вчення може відбутися, як вже бувало не раз, переоцінка цінностей, хоча б, наприклад, щодо взаємодії таких мов, як російська і німецька, де, мабуть, багато фактів, пояснюваних досі звичайним запозиченням у стародавню епоху, можна роз'яснити на глибшій основі—єдності світового мовотворчого процесу.

В. А. Никитин—К ВОПРОСУ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ НЕМЕЦКОЙ ЛЕКСИКИ
В СВЕТЕ НОВОГО УЧЕНИЯ О ЯЗЫКЕ

Резюме

Статья представляет собою попытку краткой характеристики немецкой лексики на основе палеонтологического анализа, метод которого выработан академиком Н. Я. Марром. В немецком языке вскрыты весьма древние (архаические) пережитки, присущие известной стадии развития языков. Эти архаические

элементы бросают свет на современное состояние языка. Исследование их помогает разбить искусственную грань, устанавливаемую некоторыми буржуазными учеными в развитии отдельных языков, и подтверждает единство мирового языкотворческого процесса.

Немецкая лексика представлена в статье в виде некоторых основных семантических групп. Используется учение Н. Я. Марра о лингвистических элементах.

Делаются выводы о возможностях быстрого культурного развития, в условиях социализма, отдельных национальных меньшинств, ранее угнетенных капитализмом.

Автор имеет также в виду, что данные марксистской материалистической лингвистики, ее достижения должны быть использованы и в преподавании иностранных языков для освещения тех или иных языковых фактов.

ПОМИЛКИ

Сторінка	Рядок	Надруковано	Треба читати
12	Остання формула	$V_k(s) = \frac{W_{nk}(s)}{W(s)}$	$V_k = \frac{w_{nk}}{w}$
24	16 згорн	L^*	α^*
24	17 „	y^*	R^*
27	Остан. рядок табл. 3, графа 6	2	1
42	Друга формула згорн	OC_3H_5	OC_2H_5
99	11 знизу	має	таке:
109	18 згорн	occidentlis	occidentalis
130	3 „	Stafilinidae	Staphilinidae
140	5 знизу	Acyrtosiphon	Acyrthosiphon
198	17 згорн	політичного	полісемантичного
199	8 „	quean	quean
204	4 „	детального	детального